

O‘ZBEK XALQ ERTAKLARIDA IRQIM VA IRIM-SIRIMLAR BILAN BOG‘LIQ NUTQIY JANRLARNING PRAGMATIK TAHLILI

Xidirova Mahfuza

Filologiya fakulteti katta o‘qituvchisi, DTPI

Boboqulov Shokirjon Toirjon o‘g‘li

DTPI instituti Filologiya fakulteti,

Xorijiy tillar va adabiyot kafedrası 4-kurs talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada o‘zbek xalq ertaklarida uchraydigan irqim va irim-sirim bilan bog‘liq nutqiy janrlarning pragmatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy e‘tibori ertak matnida berilgan ogohlantirish, duo, qarg‘ish, alqov, taqiq, sehrli chaqiriq va bashorat shaklidagi gaplarga qaratiladi. Bunday birliklar oddiy gap sifatida emas, balki tinglovchining fikri, his-tuyg‘usi va harakatiga ta‘sir qiluvchi nutqiy harakat sifatida ko‘riladi. Maqolada “Zumrad va Qimmat”, “Yoriltosh”, “Uch og‘a-ini botirlar” kabi xalq ertaklaridan olingan qisqa ko‘chirmalar asosida tahlil olib boriladi. Tahlilda pragmatik tahlil, kontekstual tahlil, nutq aktlari tahlili, tasviriy usul va folklor matnini talqin qilish usullaridan foydalaniladi. Natijada irim-sirimga oid nutqiy janrlar ertakda faqat eski ishonch belgisi emas, balki axloqiy tarbiya, ijtimoiy nazorat, xavfdan ogohlantirish va qahramon xarakterini ochish vositasi ekani ko‘rsatiladi. Maqolaning yangiligi shundaki, ertaklardagi irim-sirim birliklari alohida leksik birlik sifatida emas, balki muloqot vazifasini bajaruvchi nutqiy janr sifatida o‘rganiladi.

Kalit so‘zlar: irim-sirim, irqim, nutqiy janr, pragmatika, ertak, ogohlantirish, duo, qarg‘ish, taqiq, xalq og‘zaki ijodi.

KIRISH

Xalq og‘zaki ijodi xalq hayoti, fikri, qo‘rquvi, umidi va kundalik tajribasini saqlab kelgan boy manbadir. Ertaklarda faqat voqea aytilmaydi. Unda xalqning

dunyoni qanday tushungani, yaxshilik va yomonlikni qanday ajratgani, xavf va omadni qanday izohlagani ham ko‘rinadi. Shu sababli ertak matnida uchraydigan irim-sirim, irqim, duo, qarg‘ish, taqiq va bashorat kabi nutqiy birliklarni tahlil qilish muhim hisoblanadi. Bu birliklar ko‘pincha qisqa bo‘ladi, ammo ular matn ichida kuchli vazifa bajaradi. Birgina “borma”, “tegma”, “duo ol”, “qarg‘ish olma” kabi gaplar qahramonning keyingi harakatini belgilab beradi.

Irim-sirim oddiy e‘tiqod sifatida ko‘rilganda, uning faqat mazmun tomoni ko‘rinadi. Pragmatik tahlilda esa bunday birlikning kim tomonidan, kimga, qaysi vaziyatda va qanday maqsad bilan aytilgani o‘rganiladi. Masalan, ona farzandiga “kechasi yolg‘iz chiqma” desa, bu gap faqat taqiq emas. Bu gapda qo‘rquv, mehr, himoya va tajriba ham bor. Ertaklarda ham xuddi shunday holat kuzatiladi. Keksalar, onalar, sehrli obrazlar yoki hayvonlar tomonidan aytilgan ogohlantirishlar ko‘pincha irimiy ma‘no bilan birga keladi. Qahramon bu gapga amal qilsa, najot topadi; amal qilmasa, sinovga duch keladi.

Maqolaning dolzarbligi shundan iboratki, o‘zbek tilshunosligida irim-sirim bilan bog‘liq birliklar ko‘proq etnolingvistik, leksik va madaniy nuqtai nazardan o‘rganilgan. Ammo ularning ertakdagi nutqiy janr sifatidagi vazifasi alohida tahlilga muhtoj. Nutqiy janr tushunchasi M. M. Baxtin qarashlari bilan bog‘liq bo‘lib, har bir nutq vaziyati o‘ziga xos shakl va maqsadga ega ekanini ko‘rsatadi. Demak, irim-sirimga oid gaplar ham o‘z shakli, ohangi, ishtirokchilari va ta‘sir kuchi bilan alohida janr sifatida qaralishi mumkin.

Tadqiqotning maqsadi o‘zbek xalq ertaklaridagi irim-sirim va irqim bilan bog‘liq nutqiy janrlarning pragmatik vazifalarini aniqlashdan iborat. Buning uchun ertak matnlaridan tanlangan ko‘chirmalar asosida ogohlantirish, duo, qarg‘ish, sehrli chaqiriq, alqov va taqiq kabi birliklar tahlil qilinadi. Tadqiqotda bu birliklarning qahramonlar orasidagi munosabatga, voqea rivojiga va xalqona axloqiy xulosaga qanday ta‘sir qilishi ko‘rsatiladi.

Maqolada quyidagi savollarga javob izlanadi: ertaklarda irim-sirimga oid nutqiy janrlar qanday ko‘rinishlarda beriladi; ular qanday pragmatik maqsadga xizmat qiladi; qahramonning yaxshi yoki yomon sifatini ochishda qanday rol o‘ynaydi; xalq tajribasi bunday gaplar orqali qanday uzatiladi. Mazkur savollar tadqiqotning asosiy yo‘nalishini belgilaydi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Nutqiy janr nazariyasi haqida gapirilganda, avvalo M. M. Baxtin nomi tilga olinadi. Baxtin nutqni tayyor qolipga solingan yakka gap emas, balki aniq muloqot sharoitida paydo bo‘ladigan javobli va maqsadli birlik sifatida izohlagan. Uning fikricha, odamlar har kuni turli nutqiy janrlardan foydalanadi: salomlashish, iltimos, maslahat, buyruq, duo, hikoya va boshqalar. Bu qarash ertakdagi irimiy gaplarni tahlil qilish uchun foydalidir, chunki ertakda ham har bir gap muayyan vaziyatda ishlaydi va tinglovchiga ta’sir qiladi (Bakhtin).

J. L. Austin va J. Searle tomonidan rivojlantirilgan nutq aktlari nazariyasi ham mazkur mavzu uchun asos bo‘la oladi. Austin til orqali faqat ma’lumot berilmasligini, balki til yordamida ish ham bajarilishini ko‘rsatgan. Masalan, duo qilish, qarg‘ash, ogohlantirish, va’da berish yoki taqiqlash oddiy xabar emas, balki ma’lum harakatdir. Ertaklarda “olqish olish”, “qarg‘ish tegish”, “duo bilan yo‘lga chiqish” kabi holatlar aynan shu nazariya orqali tushuntirilishi mumkin (Austin).

H. P. Grice muloqotda aytilgan gap bilan nazarda tutilgan ma’no o‘rtasidagi bog‘lanishga e’tibor qaratgan. Irim-sirimga oid nutqda ko‘pincha ochiq ma’no bilan yashirin ma’no birga keladi. Masalan, “yo‘lni kesma” degan gap tashqi tomondan oddiy taqiq bo‘lsa, ichki tomondan xavfdan saqlanish, kattani tinglash va tartibga amal qilish kabi ma’nolarni bildiradi. Shu jihatdan Grice qarashlari ertakdagi yashirin pragmatik ma’nolarni ochishda yordam beradi (Grice).

O‘zbek folklorshunosligida T. Mirzayev, Sh. Turdimov, M. Jo‘rayev, J. Eshonqulov va A. Tilavov tomonidan tayyorlangan “O‘zbek folklori” darsligi muhim manba hisoblanadi. Mazkur darslikda xalq og‘zaki ijodi janrlari, ertaklarning

tuzilishi, xalq dunyoqarashi va obrazlar tizimi haqida asosli ma'lumotlar berilgan. Ushbu tadqiqot uchun bu manbaning ahamiyati shundaki, unda ertak faqat badiiy matn emas, balki xalq xotirasi va ijtimoiy tajribasini saqlovchi janr sifatida ko'rsatiladi (Mirzayev et al.).

Mahmud Sattorning "O'zbek udumlari" asarida o'zbek xalqining urf-odatlari, marosimlari va ayrim xalqona ishonchlari haqida ma'lumotlar berilgan. Bu asar irim-sirimni xalq hayotidagi madaniy hodisa sifatida tushunishga yordam beradi. Tadqiqotda bu manba orqali irim-sirimlar faqat "ishonch" emas, balki turmushni tartibga soluvchi odatiy nutq shakli sifatida talqin qilindi (Sattor).

Obidjon Turdaliyevning 2023-yilda chop etilgan maqolasida irim-sirim bilan bog'liq til birliklarining nazariy asoslari va tahlili yoritilgan. Muallif superstitions, ya'ni irim-sirimlar xalqning etnografik tushunchalari va madaniy xotirasi bilan bog'liqligini ta'kidlaydi. Ushbu tadqiqot uchun mazkur maqola muhim, chunki unda irim-sirim birliklari til va madaniyat orasidagi aloqani ko'rsatadigan birliklar sifatida o'rganilgan (Turdaliyev).

Safa Naji Abd va Salih Mahdi Adai AlMamoory 2024-yildagi tadqiqotida badiiy matnlardagi superstition hodisasini psixo-pragmatik nuqtai nazardan o'rgangan. Tadqiqotchilar irimiy tushunchalar matnda nutq aktlari, implikatura va relevans vositalari orqali namoyon bo'lishini ko'rsatgan. Bu maqola o'zbek ertaklaridagi irimiy birliklarni ham nutqiy harakat sifatida tahlil qilish mumkinligini ko'rsatadi (Abd and AlMamoory).

A. V. Denisenko 2025-yilda superstitionni kommunikativ hodisa sifatida ko'rib, uning bashorat diskursi, madaniy xotira va ijtimoiy harakat bilan bog'liq tomonlarini tahlil qilgan. Muallif superstitions odamlarning xulqini boshqarishda ishtirok etishini ko'rsatadi. Bu fikr ertaklardagi taqiq va ogohlantirishlarni o'rganishda muhimdir, chunki bunday gaplar qahramonni harakatga undaydi yoki undan qaytaradi (Denisenko).

Bart Geurts xalqona ishonchning pragmatik ildizlari haqida yozib, odamlar ba'zan avval aytish, keyin ishonish orqali umumiy majburiyat va ijtimoiy kelishuv yaratishini ko'rsatadi. Bu qarash ertakdagi duo, qarg'ish va bashoratlarning jamoaviy ta'sirini tushuntirishga yordam beradi. Chunki ertakdagi bunday gaplar ko'pincha bir qahramonga aytilsa ham, butun tinglovchi auditoriya uchun axloqiy xulosa yaratadi (Geurts).

METODOLOGIYA

Tadqiqot sifat tahliliga asoslandi. Asosiy material sifatida o'zbek xalq ertaklaridan tanlangan qisqa ko'chirmalar olindi. Tanlovda irim-sirim, irqim, ogohlantirish, duo, qarg'ish, taqiq, sehrli chaqiriq va alqov ma'nosi ko'rinib turgan matn qismlariga e'tibor berildi. Ko'chirmalar uzun holatda emas, qisqa shaklda keltirildi, chunki maqolaning maqsadi ertakni qayta hikoya qilish emas, balki ma'lum nutqiy birlikning pragmatik vazifasini ochishdir.

Birinchi usul sifatida kontekstual tahlil qo'llandi. Har bir ko'chirma alohida olinganda to'liq ma'no bermasligi mumkin. Shuning uchun gap kim tomonidan aytilgani, kimga qaratilgani, qaysi voqea oldidan yoki keyin kelgani aniqlashtirildi. Masalan, ogohlantirish gapining kuchi faqat so'zda emas, balki uni aytayotgan shaxsning yoshi, tajribasi va ertakdagi mavqeida ham namoyon bo'ladi.

Ikkinchi usul sifatida nutq aktlari tahlili ishlatildi. Bunda ko'chirmalar xabar, buyruq, ogohlantirish, duo, qarg'ish, taqiq, maslahat va sehrli chaqiriq kabi guruhlarga ajratildi. Har bir guruhda gapning lokutiv, illokutiv va perlokutiv tomoni ko'rib chiqildi. Lokutiv tomon gapning tashqi shaklini, illokutiv tomon aytuvchi niyatini, perlokutiv tomon esa tinglovchiga ko'rsatgan ta'sirini anglatadi.

Uchinchi usul sifatida pragmatik talqin usuli qo'llandi. Bu usul orqali ochiq aytilmagan, ammo kontekstda seziladigan ma'nolar izohlandi. Masalan, ertakdagi "duo oldi" iborasi qahramonning yo'li ochilishi, "qarg'ish oldi" iborasi esa ijtimoiy va axloqiy jazoga duch kelishini bildiradi. Bunday holatlar xalq ongida yaxshi va yomon xulq oqibatini ko'rsatadi.

To‘rtinchi usul sifatida taqqoslash usuli ishlatildi. Yaxshi qahramon va yomon qahramon nutqi, kattalar nutqi va yoshlar nutqi, sehrlil obraz nutqi va oddiy odam nutqi o‘zaro solishtirildi. Natijada irim-sirimga oid nutqiy janrlar qahramonlarning xarakterini ochishda ham faol xizmat qilishi ko‘rindi.

TAHLIL VA MUHOKAMA

Ushbu bo‘limda ko‘chirma + oddiy tahlil + muhokama tartibi saqlandi. Har bir ko‘chirma xalq ertaklaridan olingan qisqa matn bo‘lib, undagi irimiy yoki irqimiy nutqiy holat pragmatik jihatdan izohlandi.

Manba: “Zumrad va Qimmat” ertagi

Ko‘chirma: “Zumrad yo‘lda uchragan lola gullar salomiga javob qaytaradi, qushlar esa uni olqishlaydi.”

Oddiy tahlil: Bu ko‘chirmada tabiat jonlantirilgan. Gullar va qushlar oddiy obraz emas, balki xalqona ishonchni bildiruvchi belgilar sifatida qatnashadi. Olqish nutqiy janri qahramonga ijobiy baho beradi.

Muhokama: Pragmatik jihatdan olqish qahramonni qo‘llab-quvvatlaydi. Zumradning odobli, muloyim va mehnatkash ekani tabiatning unga “javob berishi” orqali kuchaytiriladi. Bu yerda irimiy dunyoqarash tarbiya vazifasini bajaradi: yaxshi odamga atrof ham mehr bilan javob qaytaradi.

Manba: “Zumrad va Qimmat” ertagi

Ko‘chirma: “O‘gay ona Zumradni qarg‘ab, og‘ir ishlarni unga buyuradi.”

Oddiy tahlil: Qarg‘ish bu yerda nafaqat yomon so‘z, balki kuchli nutqiy aktdir. Qarg‘ish orqali ayol o‘z hukmini o‘tkazmoqchi bo‘ladi va Zumradni ruhiy jihatdan bosadi.

Muhokama: Muhokamada qarg‘ishning ikki tomoni ko‘rinadi. Bir tomondan, u zo‘ravonlik belgisi. Ikkinchi tomondan, ertak bunday nutqni salbiy baholaydi. Qarg‘ish aytuvchi obraz oxirida yengilmaydi, aksincha, axloqiy jihatdan fosh bo‘ladi. Shunday qilib, ertak qarg‘ishning ijtimoiy zararini ko‘rsatadi.

Manba: “Zumrad va Qimmat” ertagi

Ko‘chirma: “Kampir Zumradga sandiq tanlashda nafsni emas, odobi muhimligini bildiradi.”

Oddiy tahlil: Bu holatda maslahat va sinov nutqiy janri birga keladi. Kampirning gapi oddiy tavsiya emas, balki qahramonning ichki sifatini tekshiruvchi pragmatik vositadir.

Muhokama: Ertaklarda keksalar nutqi ko‘pincha tajriba va sirli bilim bilan bog‘lanadi. Zumradning kamtar tanlovi xalqona ishonchda “duo olgan odamning yo‘li ochiladi” degan tasavvurga yaqin turadi. Gapning ta‘siri natija orqali ko‘rsatiladi: odob mukofotga, kibr esa jazoga olib keladi.

Manba: “Yoriltosh” ertagi

Ko‘chirma: “Yoril, yoril, toshim, yoril.”

Oddiy tahlil: Bu ko‘chirma sehrli chaqiriq janriga kiradi. Gap buyruq shaklida bo‘lsa-da, unda oddiy buyruqdan ko‘ra ko‘proq iltijo va ishonch mavjud.

Muhokama: Pragmatik jihatdan chaqiriq xavfli vaziyatda najot topish vositasi bo‘ladi. Qahramon so‘z orqali toshga murojaat qiladi. Xalqona tafakkurda so‘zning kuchi bor degan qarash shu yerda ochiladi. Demak, nutq voqeani o‘zgartiruvchi kuch sifatida beriladi.

Manba: “Uch og‘a-ini botirlar” ertagi

Ko‘chirma: “Ota o‘g‘illariga yo‘lga chiqishdan oldin halol, hushyor va odobli bo‘lishni tayinlaydi.”

Oddiy tahlil: Bu ko‘chirmada vasiyat, maslahat va duo birlashgan. Ota nutqi farzandlar uchun yo‘l qoidasi vazifasini bajaradi.

Muhokama: Irimiy ma‘no shundaki, yo‘lga duo va yaxshi so‘z bilan chiqish xayrli sanaladi. Pragmatik tomondan esa ota o‘g‘illarining harakatini oldindan tartibga soladi. Bunday nutq ertakda axloqiy dastur vazifasini bajaradi.

Manba: “Bo‘ri bilan echki” ertagi

Ko‘chirma: “Echki bolalariga begona ovozga ishonmaslikni buyuradi.”

Oddiy tahlil: Bu yerda taqiq va ogohlantirish janri ishlatilgan. Ona nutqi farzandlarni xavfdan saqlashga qaratilgan.

Muhokama: Mazkur holatda irimiy mazmun kundalik tajribaga yaqinlashadi. “Begona ovoz” yomonlik belgisi sifatida olinadi. Taqiqning bajarilishi yoki buzilishi voqea oqibatini belgilaydi. Ertak bolaga ehtiyotkorlikni sodda va ta’sirli shaklda o’rgatadi.

Manba: “Zumrad va Qimmat” ertagi

Ko‘chirma: “Qimmat tabiat va kampir bilan qo‘pol gaplashadi, natijada mukofot o‘rniga jazo oladi.”

Oddiy tahlil: Bu ko‘chirmada yomon nutq yomon oqibatga bog‘lanadi. Qo‘pollik oddiy xarakter belgisi emas, balki pragmatik xato sifatida ko‘rsatiladi.

Muhokama: Ertakda nutq odobining buzilishi irimiy jazo bilan tugaydi. Bunday yechim bolaga “so‘zning javobi bor” degan xalqona xulosani beradi. Demak, irim-sirimga oid voqealar odob qoidalarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Tahlil qilingan ko‘chirmalar shuni ko‘rsatadiki, ertaklarda irim-sirim bilan bog‘liq nutqiy janrlar alohida voqea bezagi sifatida emas, balki matnning ichki mexanizmi sifatida ishlaydi. Duo qahramonga ijobiy yo‘l ochadi, qarg‘ish yomonlikni fosh qiladi, ogohlantirish xavfni oldindan bildiradi, taqiq esa qahramonning irodasini sinaydi. Sehrli chaqiriq esa so‘z va ishonch orasidagi aloqani ko‘rsatadi.

Bu birliklarning umumiy xususiyati shundaki, ular qahramon harakatiga bevosita ta’sir qiladi. Ertakdagi yaxshi qahramon odatda ogohlantirishni eshitadi, kattani hurmat qiladi, duo oladi va kamtar gapiradi. Yomon qahramon esa taqiqni buzadi, qo‘pol gapiradi, qarg‘ish yoki salbiy bahoga sabab bo‘ladi. Shu orqali ertakda nutq odobi va xalqona ishonch bir-biriga bog‘lanadi.

Pragmatik nuqtai nazardan irim-sirim birliklari uch asosiy vazifani bajaradi. Birinchisi, boshqarish vazifasi: qahramon nimadir qilishga undaladi yoki qaytariladi. Ikkinchisi, baholash vazifasi: yaxshi va yomon xulq nutq orqali

ajratiladi. Uchinchisi, tarbiyaviy vazifa: tinglovchi bolaga xavf, odob, hurmat va ehtiyotkorlik haqida sodda xulosa beriladi.

Ertaklarda irim-sirim ko‘pincha ilmiy isbotga muhtoj tushuncha sifatida emas, balki xalq tajribasi va axloqiy tartibni saqlovchi belgi sifatida ishlaydi. Shu sababli bunday birliklarni faqat “noto‘g‘ri ishonch” deb baholash yetarli emas. Ular xalqning muloqot madaniyatida muhim o‘rin tutgan. Aynan shu jihat maqolaning asosiy natijasini tashkil qiladi.

XULOSA

O‘zbek xalq ertaklarida irim-sirim va irqim bilan bog‘liq nutqiy janrlar ko‘p qatlamli pragmatik vazifa bajaradi. Ular qahramonni ogohlantiradi, sinaydi, duo bilan qo‘llab-quvvatlaydi, qarg‘ish orqali yomonlikni fosh qiladi va taqiq yordamida axloqiy chegarani belgilaydi. Tahlil shuni ko‘rsatdiki, bunday birliklar matnda tasodifiy qo‘llanmaydi. Har bir birlik voqea rivoji, qahramon xarakteri va xalqona xulosa bilan bog‘langan.

Tadqiqot natijasida ertaklardagi irim-sirimga oid nutqiy janrlarning uch asosiy vazifasi aniqlandi: kommunikativ boshqaruv, axloqiy baholash va tarbiyaviy ta’sir. Kommunikativ boshqaruv qahramonning harakatini yo‘naltiradi. Axloqiy baholash yaxshi va yomon obrazlarni ajratadi. Tarbiyaviy ta’sir esa tinglovchiga so‘z odobi, kattani hurmat qilish, ehtiyotkorlik va kamtarlik kabi qadriyatlarni yetkazadi.

Maqolaning yangiligi shundaki, irim-sirimlar faqat madaniy yoki leksik hodisa sifatida emas, balki ertak matnida ishlaydigan nutqiy janr sifatida o‘rganildi. Bunday yondashuv o‘zbek folklor matnlarining pragmatik imkoniyatlarini chuqurroq ko‘rsatadi. Kelgusida ushbu mavzu maqol, matal, marosim qo‘shiqlari va kundalik og‘zaki muloqot materiallari asosida ham kengaytirilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abd, Safa Naji, and Salih Mahdi Adai AlMamoory. "A Psycho-Pragmatic Study of Superstition in Literary Texts." *Journal of Language and*

Linguistics in Society, vol. 4, no. 3, 2024, pp. 11-25. DOI: 10.55529/jlls.43.11.25.

2. Austin, J. L. How to Do Things with Words. 2nd ed., Harvard University Press, 1975.

3. Bakhtin, M. M. Speech Genres and Other Late Essays. Translated by Vern W. McGee, edited by Caryl Emerson and Michael Holquist, University of Texas Press, 1986.

4. Denisenko, A. V. "Cognitive and Discursive Characteristics of Speech-Genre Forms of Russian Superstitions." RUDN Journal of Language Studies, Semiotics and Semantics, 2025.

5. Geurts, Bart. "First Saying, Then Believing: The Pragmatic Roots of Folk Belief." Mind & Language, vol. 36, no. 5, 2021, pp. 774-794.

6. Grice, H. P. "Logic and Conversation." Syntax and Semantics, edited by Peter Cole and Jerry L. Morgan, vol. 3, Academic Press, 1975, pp. 41-58.

7. Mirzayev, T., Sh. Turdimov, M. Jo'rayev, J. Eshonqulov, and A. Tilavov. O'zbek folklori: Darslik. Toshkent, 2020.

8. Sattor, Mahmud. O'zbek udumlari. Cho'lpon, 2007.

9. Turdaliyev, Obidjon Sodiqjon o'g'li. "Irim-sirim bilan bog'liq til birliklarining o'rganilishining nazariy asoslari va ularning tahlili." Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences, 3 June 2023, pp. 1118-1133.

10. Wierzbicka, Anna. Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction. 2nd ed., De Gruyter Mouton, 2003.

11. Zumrad va Qimmat: O'zbek xalq ertaklari. Nashrga tayyorlovchi Irodabonu Avvalboyeva, Yurist-media markazi, 2019.